

ÁLLATVÉDELEM

Dr. Fekete Sándor György¹

Az állatvédelem kérdése sokkal szélesebb körű annál, mint az a legtöbb embernek legelőször az eszébe jut, nevezetesen a kóborrá vált kutyák és a kísérleti állatok esete. Így ide tartozik – a teljesség igénye nélkül – „pet” tartása, kitétele, elaltatása, a vadászat különböző formái (csapdázás, lövés, agarászat, solymászat), az állatszállítás, prém viselése, előállítás, bika-, kutya- és kakasviadal, a cirkuszi állattartás, az állatkertek, az állatkísérletek (orvosi, biológiai, alap, kozmetikai, ipari, hadászati), a nagyüzemi állattartás, verseny- és igásállat túlzott igénybe vétele munka, sport céljából, fájdalomkóros nem gerinces állatokon, kételtű, hulló etetése élő zsákmányállattal, élő állatok az oktatásban, fajtaszabvány miatti fül-farokcsontkítás, foka-, bálnavadászat, genetikailag módosított növények, állatok, klónok, kiméra előállítás, őssejtkutatás, -terápia, rituális vágás, E- és egyéb idegen anyag az élelmiszerben, „performance”, szexuális visszaélés állatokkal, szakszerűtlen, vagy félrevezető TV-adás, hirdetés, indokolatlan euthanasia.

Az ember kapcsolata az állatokkal több százezer éves, de a házasítás előtt ez csak egyirányú volt: vagy az ember, vagy a ragadozó állat vadászott a másakra. Tehát az ember szempontjából az állat vagy veszélyforrás, vagy lehetséges zsákmány volt. A házasítással ez megváltozott: az ember irányította a befogott, fölnevelt állatok „párválasztását”, s a neki megfelelő egyedeket válogatta ki, szaporította tovább. Létrejött a gazdasági haszonállatok, a társ- (kutya, ló, macska) és kedvencállatok (díszhal, kanári stb.), és a laboratóriumi állatok kategóriája. Új vonás viszont, hogy megjelenik az ember felelősége állataival szemben, hiszen azok önmagukról nem tudnak gondoskodni.

Az ember-állat kapcsolatot szabályozó vallások és filozófiák alapvetően két kategóriába oszthatók: az állati jogokat, illetve az állati jólétet hirdetőket. Az utóbbiak (babilóniai, egyiptomi, görög-római, zsidó-keresztény, muzulmán, fölvilágosodás, utilitarianizmus, modern jogrendszerek) szerint az élővilág hierarchikus, aminek csúcán az ember áll, s etikus hozzáállással, a „jó apa/gazda gondosságával” eljárva, de fölhasználhatja a törzsfelődéstaniilag alacsonyabb fokon álló élőlényeket. Az állati fogok hirdetői (hinduizmus, buddhizmus, dzsainizmus, neokantizmus, Peter Singer és Tom Regan) szerint az ember is egy faj, s mint ilyennek pont annyi jogai vannak, mint a többi állatfajnak. Jóllehet az UNESCO 1977-ben kihirdette „Az állati jogok egyetemes kiáltványát”, *a modern jogrendszerekben az állatoknak nincsenek jogai, viszont az embernek vannak – esetenként büntetőjogi – kötelességei, hogy ne kínozza az állatokat, s biztosítsa számukra a megfelelő jól(l)étet.* A szabályozás csak a gerincesekre és a

¹ Az MTA doktora, SZIE ÁLLATORVOS-TUDOMÁNYI KAR BUDAPEST állattenyésztési, takarmányozástani és laborállat-tudományi intézet

lábásfejűekre terjed ki, jóllehet bizonyos fokú fájdalomérzés már a földigilisztán is kimutatható: az ezekhez való viszonyulás már inkább etikai-lélektani kérdés.

A két legnagyobb állatlétszámot érintő kérdés az iparszerű, tömeges állattartás és az állatkísérletek. A "gépesített" állattartás mellett szól az emberiség számának exponenciális növekedése, s értékes, állati eredetű fehérjével való ellátása. Aki viszont látott túlzásfolt pecsenyecsirke istállót, olvasott a napi 60 liter tejet termelő tehének szinte szükségszerű anyagcsere-betegségeiről, a kérődzők által kibocsátott metán környezetszennyező hatásáról, az aránytalanul nagy fajlagos vízfölhasználásról, a sok ezer km-es állatszállítás problémáiról, el kell hogy gondolkozzon. A helyi, természetszerűbb tartás, a hústermelés mérsékelése, s a férőhelyre, tartási körülményekre vonatkozó törvényes előírások betartása és betartatása javít a helyzeten.

A másik leginkább vitatott kérdés az állatkísérletek végzése. Mindenek előtt le kell szögezni, hogy sajnos vannak olyan esetek, amikor mindenképpen szükséges élő állaton is kísérletezni: például ki kell zárni, hogy a gyógyszerek terhes anyákon alkalmazva torzkeltő hatásúak legyenek. Az elhíresült talidomid (Contergan) esetében a vizsgálatot a hatvanas évek előírásai szerint csak patkányon végezték el, negatív eredménnyel. A forgalomba hozott nyugtató hatására több ezer kéz-, láb-, esetenként újjak nélküli csecsemő született. Ma ezt a teratológiai vizsgálatot minimum kettő, de kétes esetben inkább három különböző állatfajon (rágcsáló, kutya, majom) kell elvégezni. Kísérletezni szükséges, mert enélkül nem lehet az alapvető orvosbiológiai ismeretekhez hozzájutni, az oktatás, a gyógyszeripar igényeit kielégíteni, a haszon- és társállatok elhelyezési és táplálóanyag-ellátási igényeit megismerni, megfelelő vakcinákat, gyógyszereket, diagnosztikumokat gyártani és az emberiség egészségét megvédeni. A kérdés tehát az, hogyan?

Alapfogalmak

A tudományos kísérlet természeti folyamatok, jelenségek előidézése, a vizsgálat valaminek a tanulmányozása. Kísérletre akkor van szükség, amikor valamilyen új ismerethez nem lehet deduktív úton eljutni, vagy adatgyűjtésből levezetni. Azonban új ismereteket adatgyűjtésből is le lehet vezetni, ha az megfelelő föltételek között folyik. Ez a retrospektív, illetve epidemiológiai vizsgálat (például a Se-hiányos talajok és szívizomelfajulás Finnországban). A tudományos módszer alapelve az, hogy a jelenségek individualitása nem általánostól való mentességük következménye, hanem annak, hogy az általános vonások 'éppígy', ebben a sajátos összetételben jelentkeztek. ('Kant: Ló nincs, csak lovak').

RUSSEL és BURCH 1959-ben kiadott könyvében („A humánus kísérletezés alapjai”) rögzíti, hogy állatkísérletet csak a 3 „R” maximális figyelembe vételével szabad végrehajtani. Az első „R” a CSÖKKENTÉS (reduction) angol szóból ered, és azt jelenti, hogy a kísérletbe vont állatok száma minél kisebb legyen. Ennek eszköze a kísérleti cél helyes megválasztása, a fölösleges ismétlések elkerülése, a

gondos biomatematikai tervezés, amely lehetővé teszi, hogy a kisebb létszám esetén is megbízható adatokhoz jussunk. A szakirodalom gondos, ma már az interneten is elvégezhető tanulmányozása megelőzi a már másutt elvégzett vizsgálatok egyszerű megismétlését. A csökkentés eszköze és szakmai előfeltétele az állatkísérletek ismételhősége.

A tervezett kísérlettel szemben támasztott legfontosabb követelmény az, hogy a fölvetett téma szakmailag - az alkalmazott kutatások esetében - gazdaságilag indokolt legyen. A konkrét, pontosan és világosan körülhatárolt kérdés megfogalmazása után következik a kísérlet tematikájának megtervezése, amely elrendezésben, ismétlésszámban, megvalósíthatóságban egyaránt megfelel a fölvetett kérdésre. Ez az alapvető különbség a kísérlet és a vizsgálat között, hiszen míg az utóbbi csak valaminek az alapos tanulmányozása, addig a kísérlet tudatosan előidézett természeti folyamat, jelenség nyomon követése.

A második „R” a HELYETTESÍTÉST (replacement) jelenti, azaz az élő állatokkal való kísérletek helyett dolgozzunk élettelen modellekkel, számítógépes szimulációval, sejt- és szövettenyészetekkel. Erre tökéletesen illik a *Draize*-teszt, amelynek során nyulakat kalodába zárnak, az egyik szemébe fiziológiai konyhasóoldatot, a másikba a vizsgálandó vegyületet csöppentik, s figyelik a kialakuló könnyezést, szövetkárosodást, vérzést! Ez jelentős fájdalommal jár! Ebben az esetben az élő állat teljes helyettesítése a helyes cél, amelyet először a fiasított tyúktojás belső hártájába történő oltással, majd baktériumokon, sejt- és szövettenyészeteken, sőt teljesen élettelen kolloidrendszereken kezdtek vizsgálni. Nagy előnye ezeknek a helyettesítő, ún. alternatív módszereknek, hogy ha tévednek, csak pozitív irányban ! Ez azt jelenti, hogy – kiváló érzékenységük miatt – olyan vegyületet is károsnak „hoznak ki”, amelyet az egész szervezet képes ellensúlyozni, elviselni. A legjobbnak mindezért azt tartják, ha az alternatív módszerek rendszerével (többel párhuzamosan) kell tesztelni.

Hatalmas lehetőségei vannak a biológiai és orvosi tudományok oktatásában az élő állat kiváltásában a számítógépes, interaktív multimédia eljárásoknak, valamint a teljesen élethű műanyag állatok (KOKON patkány, nyúl, beagle) a kezelések (gyógyszerbeadások, vérvételek stb.) első begyakorlására. Az utóbbiaknak számítógéppel kapcsolt, fejlett változata a HAPTIC-technológiával készült szimulációs állatmodell.

Már az is a helyettesítés kategóriájába sorolható, ha a vizsgálatokat először egyszerűbb élőlényekkel kezdjük, s azokkal folytatjuk magasabb rendű állatokon, amelyek ott ártalmatlannak és hatásosnak bizonyultak. Ezt a PIRAMISELVET főként a gyógyszerfejlesztés veszi igénybe..

Sok állatkíméleti lehetőséget rejt magában a 3. „R”, a FINOMÍTÁS (refinement) is (nem teljesen fedi, de használják a „javítás” =Verbesserung”, illetve “tökéletesítés” szót is a fogalom megnevezésére). Ez az fejezi ki, hogy érzéstelenítéssel, altatással az elkerülhetetlen beavatkozásokkal járó fájdalmat, rossz közérzetet ellensúlyozzuk, fejlettebb műszerekkel pontosabban, parányi adagokat ki tudunk mérni (testnedvekben, vérben stb.). Mindez az állatlétszám csökkentését is lehetővé teszi. Az endoszkópia és a

mikrosebészet is fontos eszközei a finomításnak. Az állat környezetének javítása, annak gazdagítása, a zaj megelőzése, vagy zenével való elfedése is javít annak közérzetén. A kísérletező ember (állatgondozó, technikus, állatorvos) képzettsége ma már előírt feltétele a vizsgálatoknak. Ide tartozik az ellenállóbb állatfaj, törzs megválasztása is.

A humánus kísérleteznél is tovább megy TOM REGAN az „Állati jogok” című, 1984-ben Berkeleyben kiadott könyvében. Elismeri, hogy nézeteit filozófiai elvnek tekinti, amelyeket csak önkéntesen és egyéni lelkiismereti döntés alapján lehet követelni, de társadalmi szinten nem tehetők kötelezővé. Lényege, hogy abban minden magasabb idegműködésű állat és ember közös abban, hogy egy-egy megismételhetetlen *‘élet hordozója’*. Ebből kiindulva elutasítja a húsevést, az állatkísérleteket, a vadászatot és az állatok fogságban való tartását.

Szakmai, orvosbiológiai szemmel a Desmond Morris: „Az állati jogok szerződése”-ben foglaltakat tartjuk alkalmazhatónak. A híres zoológus tíz pontban foglalja össze az ember “kötelességeit” az állatokkal szemben. 1. Ne tápláljunk babonás képzeteket az állatokkal kapcsolatban 2. Állatot nem szabad az ember szórakoztatására leigázni vagy lealázni. 3. Állatot nem szabad fogságban tartani, csak ha megfelelő fizikai és társas környezetet tudunk neki nyújtani. 4. Állatot nem szabad társként tartani, csak ha képes könnyen alkalmazkodni gazdája életstílusához. 5. Állatfajt közvetlen üldözéssel vagy az emberi népesség további növekedésével nem szabad kipusztulásba kergetni. 6. Állatnak emberi sport céljából nem szabad fájdalmat vagy szorongást okozni. 7. Állatnak szükségtelen kísérletek céljából nem szabad testi vagy lelki gyötrelmet okozni. 8. Gazdasági állatot nem szabad nyomorúságos környezetben tartani, hogy élelemmel és más termékekkel lásson el bennünket. 9. Állatot nem szabad kihasználni prémjéért, a bőréért, az elefántcsontért vagy bármi más luxustermékért. 10. Munkavégző állatot nem szabad nehéz feladatok elvégzésére kényszeríteni, ami stresszt és fájdalmat okoz neki

E fejezet írója VARNER iowai filozófus (2003) vélekedésével azonosulva az igazi állatvédelem keretei nem korlátozódhatnak a bennünket közvetlenül körülvevő élővilágra: a globális bioetikának Földanyánknak, a Gaiának a védelmére kell mozgósítani, s küzdeni kell a veszélyeztetett állatfajok kihalása ellen, a biológiai sokrétűség megőrzéséért!

IRODALOM

Desmond, M.: Az állati jogok szerződése. (The Animal Contract. Virgin Books. London, 1990; Európa Könyvkiadó. Budapest, 1995)

63/2010 EU Irányelv a kísérletben és oktatásban használt állatok védelméről